

ZPRAVODAJ 1998/3

Projekt genízy

Jak jsme již informovali (*Zpravodaj č. 2/1997*), pracovníci Židovského muzea v Praze provádějí průběžný průzkum geníz v českých a moravských synagogách. Zatím nejceněnější nález představuje geniza objevená v synagoze v Luži, v českém městě ležícím 115 km jihovýchodně od Prahy. Židovské osídlení v Luži sahá až do 2. pol. 16. století. Místní židovská komunita však nikdy nebyla rozsáhlá. V 19. století zde žilo přibližně 300 a v roce 1930 na 320 Židů. Po druhé světové válce již židovská obec nebyla obnovena.

V lužské geníze byla objevena řada zajímavých památek – rukopisy, tisky, textilie, dřevěné výzdoby svatostánku (aronu) a modlitební řemínky.

Písemný materiál obsahuje náboženskou literaturu, spisy vědecké, literární (poezii, divadelní hry) a praktické příručky, vycházející v době židovského osvícenství v hebrejštině a jidiš. Jde zejména o fragmenty synagogálních modlitebních knih přibližně ze 17. století, fragmenty pergamenových svitků Tóry s tyčemi, svitky knihy Ester, opisy literárních děl středověkých autorů, fragmenty úředních záznamů obce z 18. a 19. století, soukromé dopisy, obchodní záznamy, záznamy přednášek učenců a výtvarně zajímavé obecní vyhlášky z 90. let 18. století. Zajímavé jsou též výtvarně zpracované tabulky s liturgickými texty, které sloužily k výzdobě synagogy, a vystřihovánky s požehnáními datované rokem 1793. Rozsáhlejší je soubor více či méně zachovalých fragmentů tisků, které pocházejí převážně z českých, německých a holandských hebrejských tiskáren. Většina z nich jsou běžné modlitební knihy a knihy Písma a Talmudu z 18. a 19. století. Vzácnější jsou tištěné mizrachy zdobené barevnými dřevoryty a tištěný amulet z 2. pol. 18. století. V geníze byly dále nalezeny pozůstatky pražských hebrejských tisků ze 17. století a dřevotisky, zdobená vydání různých náboženských textů (Cejna u-rejna, hagady).

K nejvzácnějším nálezům v Luži patří kalendáře a barevné lidové tisky ozdobných tabulek pro různé sváteční příležitosti. Vzhledem k jejich spotřebnímu charakteru, a tím i omezené životnosti, se totiž v domácnostech ani v muzeích většinou nezachovaly. Z textilních předmětů vzbudily pozornost např. pláštěky na Tóru z konce 17. století, tedy z raného období existence zdejší židovské komunity, dále modlitební šály a části ošacení (dětské čepečky). Po základním roztřídění a zmapování nalezeného materiálu byla v muzeu zahájena konzervace a restaurování vybraných písemných, obrazových a textilních památek. Tak se zabrání další degradaci nalezených předmětů a zachová jejich autentická podoba. Zároveň probíhá i postupná katalogizace a dokumentace materiálu.

Regionální výstavy s židovskou tematikou

Regionální muzea v Čechách a na Moravě obracejí v posledních letech svou pozornost k dějinám a kultuře místních židovských komunit. V mnohých případech muzea instalují dočasné výstavy nebo stále expozice s touto tematikou v zachovalých objektech bývalých židovských obcí, zejména v synagogách. Židovské muzeum v Praze velmi úzce spolupracuje s řadou těchto regionálních institucí po celé republice. Poskytuje jim odbornou pomoc, případně zapůjčuje předměty ze svého sbírkového fondu. Do míst dnes již neexistující židovské obce se tak mnohdy vrací alespoň část zachovalých kultových předmětů, které nacisté za druhé světové války zkonfiskovali a nechali odvézt do

Prahy. V připravovaných číslech Zpravodaje se čtenáři budou moci seznámit s vybranými muzei v Čechách a na Moravě, kde byly podobné výstavy instalovány. Současně se dozvědí o některých mimopražských židovských památkách. Jedním z příkladů spolupráce Židovského muzea v Praze s regionálními muzei je Rychnov nad Kněžnou. V tomto okresním městě, ležícím v Čechách 130 km východně od Prahy je židovské osídlení doloženo v 1. pol. 16 století. Koncem 19. století zde žilo 216 Židů, a v roce 1930 se jejich počet snížil na 71. Jako v mnohých jiných případech, nebyla židovská obec v Rychnově po druhé světové válce obnovena. Vedle židovského hřbitova a márnice se ve městě zachovala také synagoga, která od roku 1995 slouží k expozičním účelům. Byla postavena v barokně klasicistním stylu v roce 1787. Za druhé světové války byla zavřena a kultové předměty, textil i svitek Tóry byly odvezeny do Ústředního židovského muzea v Praze, zřízeného nacisty v r. 1942. Po válce byly od 50. let prostory synagogy užívány jako skladiště a prodejna topného plynu. Jen díky úsilí pracovníků okresní památkové péče stavba za komunistického režimu unikla demolici. Synagoga je ve vlastnictví státu. Když byla před třemi lety po celkové rekonstrukci a opravě zpřístupněna veřejnosti, bylo v ní zřízeno Židovské muzeum Podorlicka a Památník Karla Poláčka. Tento rychnovský rodák, oblíbený český židovský spisovatel a novinář zahynul na sklonku druhé světové války. Současná expozice je věnována historii a památkám šesti židovských obcí v regionu. Mezi vystavenými exponáty se nacházejí předměty ze sbírek Židovského muzea v Praze: pláštěky na Tóru, původní opona na schránka na Tóru (aron) a velká chanuková menorá, která patří k nejcennějším zachovalým předmětům. Všechny tyto exponáty byly před zapůjčením v Praze odborně restaurovány.

Španělská synagoga

Koncem června skončily ve Španělské synagoze veškeré stavební práce, a tím byl naplněn důležitý záměr Židovského muzea: opravit všechny historické objekty, které má ve správě. Od října 1994 tak byly postupně komplexně opraveny synagogy Maiselova, Pinkasova, Klausová, Španělská a bývalá Obřadní síň. Tím samozřejmě nekončí péče muzea o tyto objekty. Muzeum jim bude nadále věnovat soustavnou pozornost, aby jejich dobrý stavebně technický stav zůstal zachován. Španělská synagoga má zcela opravený interiér, tj. hlavní loď, galerii a zimní synagogu a dále novou fasádu, nové topení a elektrický rozvod. Restaurovány byly historicky cenné vitráže, nástěnná malba, dřevěné obložení a lustry. Původní dlažba byla rovněž restaurována a napuštěna speciálním přípravkem pro zvýšení její odolnosti. Při stavebních zásazích bylo pamatováno na zdravotně postižené návštěvníky, kteří budou mít nejen přístup do hlavní lodi, ale pomocí speciální plošiny se dostanou i na galerii synagogy. V současné době se dokončuje restaurování původních varhan a odborní pracovníci muzea pracují na projektu expozice, která bude umístěna v hlavní lodi a na galerii synagogy.

Příznivci Židovského muzea v Praze, kteří chtějí finančně napomoci k úspěšnému znovuootevření Španělské synagogy, mohou své příspěvky zasílat na adresu:

Židovské muzeum v Praze, bankovní účet č. 195414380237/0100, Komerční banka a.s., Spálená 51, 110 00 Praha 1.

Maiselova synagoga

Zpřístupněním Španělské synagogy koncem tohoto roku bude dokončen projekt historických expozic muzea. Jeho cílem je ucelenou a přehlednou formou seznámit návštěvníky muzea s dějinami Židů v Čechách a na Moravě od počátku jejich usídlování v tomto regionu (tj. od počátku 10. století) až do současnosti. První zastávkou při putování za historií Židů tohoto regionu je Maiselova synagoga, kde 1. část expozice (období do konce 18. století) byla otevřena v květnu 1995. V následujícím textu chceme čtenářům představit stavbu Maiselovy synagogy, významnou památku v péči Židovského muzea, a její historii (o expozici viz [Zpravodaj č. 1/1996](#)).

Maiselova synagoga stojí ve stejnojmenné ulici, v jádru původního historického Židovského Města. Název „Maiselova“ nese ulice až od roku 1901, kdy zde vyrostly nové domy v rámci asanace dřívějšího ghetta.

Synagoga, jejímiž staviteli byli Juda Goldschmied-Coref de Herz a Josef Wahl, byla dokončena v roce 1592. V 16. století se stala jednou z nejvýznamnějších synagogálních staveb Židovského Města renesančního období. Stavbu synagogy financoval Mordechaj Maisel, primas židovského města. K její stavbě získal zvláštní privilegium od císaře Rudolfa II. jako výjimku ze zákazu stavby soukromých modliteben. Při požáru ghetta v roce 1689 synagoga vyhořela a byla obnovena počátkem 90. let 17. století v barokním slohu. Dalšími přestavbami synagoga prošla v druhé polovině 19. století (architekt J. M. Wertmüller) a poté v letech 1892 – 1905 v souvislosti s asanací Židovského Města (architekt Alfred Grotte). Touto poslední a velmi rozsáhlou přestavbou synagoga získala současnou novogotickou podobu. Z původně renesanční stavby zůstal zachován trojlodní půdorys s patrovými ženskými galeriemi.

Mordechaji Maiselovi, který je pohřben na Starém židovském hřbitově, je v Maiselově synagoze věnována část expozice. Tuto významnou židovskou osobnost připomíná řada exponátů, mimo jiné opona na schránu na Tóru (aron) a plášť na Tóru z roku 1592, které Mordechaj Maisel a jeho žena Frumet darovali při příležitosti slavnostního zasvěcení synagogy.

V době okupace synagoga sloužila jako skladiště konfiskovaného majetku pražských židovských obcí. V roce 1956 zde byl zřízen depozitář a v roce 1965 otevřena expozice synagogálního stříbra. Po svém vzniku v říjnu 1994 Židovské muzeum v Praze přistoupilo k rozsáhlé opravě synagogy zahrnující opravu střechy hlavní lodi, topení, obnovu dlažby a restaurování historických prvků interiéru (zábradlí, okna, galerie atd.). V rámci stavebních prací byly provedeny úpravy, které umožnily účelnější využití nevýstavních prostor synagogy.

Rozšířením půdních prostor vznikl depozitář synagogálního textilu a kovových předmětů. Ve vstupním prostoru synagogy byla zřízena prodejna upomínkových předmětů. V přízemí se rovněž nachází pokladna.

Na snímcích (str. 5) je možno porovnat historickou a současnou podobu synagogy.

Významné návštěvy - červenec 1998

V rámci své oficiální návštěvy v ČR byl hostem Židovského muzea ministr spravedlnosti Izraele Cachi Hanegbi. Prohlídky se spolu s ním zúčastnili jeho žena Randy a dále Tamar Gaulan, ředitel oddělení pro zahraniční vztahy, Orly Ben-Shamai, asistent ministra a Yoram Karshi, poradce ministra.

Z produkce muzea

Židovské muzeum vydává katalog k expozici Židovské tradice a zvyky, která je otevřena v Klausově synagoze a Obřadní síni. Publikace obsahuje stručné texty k jednotlivým tématům expozice doprovázené více než 80 barevnými reprodukcemi vybraných exponátů.

Bližší informace o možnosti získání uvedené publikace lze získat na adrese:

Židovské muzeum v Praze,
Jáchymova 3,
110 00 Praha 1,
fax: 00420-2-2310681